

RAD DRUŠTVA HRVATSKI SOKOL U KRIŽEVCIMA DO 1914. GODINE

MELITA HABDIJA

Gradski muzej Križevci

Tome Sermagea 2

HR - 48260 Križevci

gmk@net4u.hr

Pregledni članak

Review

Primljeno/Recieved: 23. 11. 2003.

Prihvaćeno/Accepted: 22. 12. 2003.

U tekstu se govori o djelovanju društva Hrvatski sokol u Križevcima od njegova osnutka pa do 1914. godine, kada djelovanje Društva zamire, ali ne prestaje. Tekst je nastao uglavnom na temelju praćenja Zapisnika sokolskih sjednica te iscrpne građe o Sokolu i njegovu radu, koja se nalazi u ostavštini dr. Frana Gundruma Oriovčanina, a koja je pohranjena u Gradskom muzeju u Križevcima.

Kraći tekst o Sokolu, od iste autrice, objavljen je 1997. godine u časopisu Kaj, broj 2/1997.

Ključne riječi: Hrvatski sokol, Križevci, pučka predavanja, Milutin Urbany

U desnici snaga,

U srcu odvažnost,

U misli domovina.

Sokolski pokret nastaje u češkim zemljama 1862. godine, kada se nakon Bachovog apsolutizma počinje buditi nacionalna svijest u pojedinih slavenskih naroda. Nosioi pokreta su uglavnom liberalno usmjereni građanski slojevi, a sam je pokret u svom nastajanju imao značenje obrane od tuđinskog pritiska, odnarođivanja i borbe slavenskih naroda za politička, kulturna i ekonomska prava u Austro - Ugarskoj.

Na južnoslavenskim prostorima prvo sokolsko društvo nastaje u Sloveniji 1863. godine pod nazivom *Ljubljanski sokol*, ali već 1867. godine biva raspušteno i obnovljeno sljedeće godine kao *Telovadno društvo Sokol* u Ljubljani. Upravo posjet *Južnoga sokola* 1866. godine zagrebačkom pjevačkom društvu *Kolo* pridonio je osnivanju prvoga društva *Hrvatski sokol* u Zagrebu 1874. godine. Slijede ga Varaždin, Bjelovar, Koprivnica itd. (EFK 1975:279-281). Slijedeći primjer okolnih mjesta i ponovnim jačanjem nacionalne svijesti i u *drevnom gradu Križevcu* nekoliko odličnika i uglednih osoba, na čelu s gradskim fizikom dr. Franom Gundrumom, osniva u studenom 1904. godine društvo *Hrvatski sokol* u Križevcima s ciljem *unapređenja tjelovježbe i tjelesnog zdravlja* (Urbany, *Povijest sokolstva*).¹ Dakle, za razliku od ostalih aktivnih kulturnih društava u gradu, najvažnije su im bile sportske aktivnosti, a osobitu pozornost usmjerili su na gimnastiku, *gombanje* i tjelovježbu. Organizirali su javne vježbe, izlete u okolicu na kojima se obično pokazalo i nekoliko vježbi, zatim su organizirali poučna predavanja, tečajeve opismenjavanja. Sudjelovali su i u svim društvenim i kulturnim događajima koja su priređivala druga društva, kako u samome gradu tako i u ostalim okolnim mjestima. Hrvatski sokol postaje tijekom prvih deset godina svoga djelovanja najaktivnijim društvom u Križevcima (Maruševski 1993:67), a i jedno od najboljih društava Hrvatskog sokola u Hrvatskoj (Husinec 2003:283). Društvo djeluje u sastavu hrvatske sokolske Župe *Preradović* u čijem su sastavu djelovala i društva iz Koprivnice, Bjelovara, Virovitice i Pitomače.

Prvi starješina - *starosta* je gradski fizik, liječnik dr. Fran Gundrum Oriovčanin, jedna od najosebujnijih osoba u gradu onoga vremena. Na toj dužnosti Gundrum ostaje do 1906. godine, kada mu je Društvo na godišnjoj skupštini zahvalilo za sav trud kod osnivanja Društva te za čitav njegov ukupan rad. Tom je prigodom za starješinu izabran dr. Žiga pl. Šugh, podstarješina i vođa je dr. Milan Metelka, tajnik je Dragutin Kolarić, a blagajnik Eugen Vukić.

¹ Rukopis Milutina Urbanyja o povijesti sokolstva u Križevcima čuva se u arhivu Gradskog muzeja u Križevcima. Tekst je bez paginacije i navoda godine nastanka.

Od značajnijih događaja u toj godini potrebno je reći da se nabavljaju odore za članstvo, te se predlaže da se odore koje kupi Društvo *iznajmljuju* članovima za 1 krunu, a oni su ih dužni čuvati i održavati. Na poziv karlovačkog Sokola prisutni su kao izaslanstvo na njihovoj javnoj vježbi; priređuju izložbu knjiga dr. Frana Gundruma te izložbu narodnih rukotvorina prigodom I. hrvatskog svesokolskog sleta u Zagrebu. Na I. hrvatski svesokolski slet, koji se održao u Zagrebu u rujnu 1906. godine, članstvo križevačkog Sokola odlazi u velikom broju, no nakon sleta vodstvo se žali na disciplinu članova i razmišlja o tome kako je poboljšati. Postrožuju kontrolu dolazaka na vježbe, pa bi se za onoga koji ne dođe tri puta na vježbu smatralo da je istupio iz Društva.

Društvo odlučuje sudjelovati na svesokolskom sletu u Pragu 1907. godine, a kako bi namakli sredstava za odlazak, otvaraju *putnu blagajnu* u koju će ući novac prikupljen na javnim vježbama s plesom, koje se u tu svrhu namjeravaju organizirati. Poziva se i članstvo da u istu svrhu pripomogne vlastitim uplatama.

Na Godišnjoj skupštini, održanoj 6. 2. 1907., bira se novi odbor: starješina ostaje dr. Šugh, za blagajnika je izabran brat Eisenhut, tajnik je Dragutin Kolarić, vođa je i nadalje Metelka, a za podstarješinu je izabran Milutin Urbany. Bira se i društveni liječnik čega se prihvaća dr. Žiga pl. Šugh koji pristaje članove liječiti kod kuće i na putu besplatno.

Moli se Narodna čitaona da bi Sokolu iznajmila prostor za vježbanje, a istovremeno se od Gradskog poglavarstva traže prostorije u staroj školi. Kako će se i kasnije pokazati, već tada aktualno pitanje prostorija za rad i vježbanje članstva neće se dugo riješiti, čak niti izgradnjom Hrvatskog doma 1914. godine na mjestu ondašnje Narodne čitaone. Gradnju Hrvatskog doma inicirao je upravo Hrvatski sokol zbog potrebe za prostorom za vježbanje. Jednaku su potrebu imala i ostala društva koja su djelovala u gradu na početku stoljeća. Iako je Hrvatski sokol bio jedan od pokretača te izgradnje, nije uspio dobiti zadovoljavajući prostor u novoizgrađenom Hrvatskom domu.

Od sprava za vježbu nabavljaju se karike i trapez, a krajem godine se uređuje privremeni prostor *gombaone* (dvorane za vježbu) i kupuje se još sprava. Glavno težište rada te godine je na prosvjetno-pučkom odboru i organiziranju pučkih predavanja. Prvo predavanje održao je dr. Fran Gundrum pod naslovom *O koristi tjelovježbe*.

Ustanovljuje se Sokolska knjižnica kojoj se na upravu daje i pučka knjižnica. Prvi knjižničar je Ullman.

Odbor križevačkog Sokola predlaže da se izdaju i tiskaju sokolske razglednice. Društvo izdaje tri dopisne karte, razglednice. Na jednoj su članovi *Odbora Hrvatskog sokola u Križevcu 1907. godine*; na drugoj je prvi starješina križevačkog Sokola dr. Fran Gundrum Oriovčanin, a na trećoj se vježbači Prvog odjela u dvorani.

Slika 1: Odbor Hrvatskog sokola u Križevcima 1910. godine. S lijeva: Ovčaćik, Metelka, Eisenhut, dr. Šugh, Kolarić, Urbany, nepoznato ime, Hertes, Keglević

Tijekom godine priređeno je nekoliko javnih vježbi od kojih je najviše uspjeha polučila ona održana 9. lipnja, kada je u Križevcima održana i skupština Župe Preradović, a sve je završilo vatrometom.

U svibnju 1907. starješina dr. Šugh se zahvalio i zamolio za razrješenje dužnosti te je za novoga starješinu izabran prof. Milutin Urbany, profesor na križevačkom Gospodarskom učilištu. Urbany će tu dužnost obavljati nekoliko narednih godina i pod njegovim vodstvom dolazi do procvata i razvoja sokolskog pokreta u gradu.

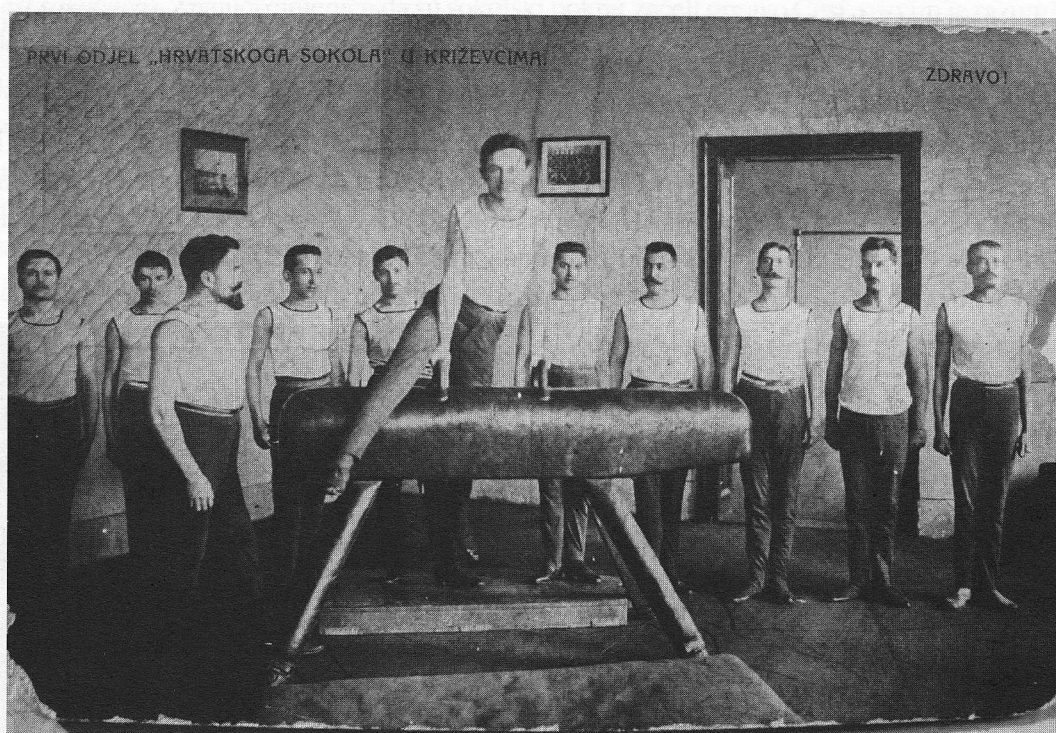
Hrvatski sokol u Križevcima u 1908. godini nastavlja s redovitim održavanjem svojih javnih vježbi, priređivanjem pučkih predavanja, organiziranjem izleta, traženjem adekvatnih prostorija za vježbu te daljnjim aktivnim radom članova koje vježba u nekoliko odjela. Ove godine nabavljen je i barjak za kojega je idejno rješenje napravio Dragutin Renarić, a izvezle su ga gospođe Kesterčanek i Škalec. Prvi barjaktar je Ivan Andrašić, a zamjenik je Oštrić. Razvijanje i posveta barjaka održana je u lipnju na javnoj vježbi u Kiepachovoj šumici.

Veliku čast križevačkom Sokolu iskazao je savezni vođa kada je pozvao Križevčane da u lipnju sudjeluju s boksačima na sletu Zrinsko-Frankopanske župe na Sušaku. Križevčani su se, naravno, rado odazvali pozivu i opravdali ukazano povjerenje i čast, polučivši uspjeh o kome je pisao i list *Nezavisnost* u broju 43/1908. Pod naslovom Hrvatski sokolaši u Sušaku autor članka između ostaloga piše: *Devetu točku izvodili su sami Križevčani. Njih 16 vježbalo je francuski boks (šakanje) pa su bili i pohvaljeni. Križevački sokol, kako vidimo nije žalio truda a ni troška da sušački slet što bolje ispadne. Uvjereni smo da će to mlado društvo i nadalje prisustvovati i sudjelovati kod svih hrvatskih slava, pa je rodoljubna čast građanstva da ga što bolje podupire.*

Osim pučkih predavanja značajno je i djelovanje Sokola u pomaganju drugim društvima, kako onima u gradu tako i iz drugih gradova. Tako npr. prodaju sveske *Male pučke biblioteke* karlovačkog Sokola i sl.

U 1909. godini Glavna skupština Društva održana je 27. siječnja i za starješinu je izabran Milutin Urbany, a za vođu Ivan Andrašić. U novi odbor su izabrani Fran Gabrek, Fran Horvat, Vjekoslav Halužan, Ivan Andrašić, Dragutin Kolarić, Rudolf Ovčaćik, Rudo Resz i Ivan Vuković. Za tajnika je izabran Dragutin Kolarić, za blagajnika Ivan Andrašić, a za društvenog gospodara Stjepan Škalec.

Sokolaši redovito sudjeluju u svim gradskim proslavama i svečanostima, a i sami, osim izleta i javnih vježbi, priređuju redovito plesne i zabavne večeri. Tako je 5. veljače održan sokolski ples na kome je održano pet plesnih vježbi, a na plesu su kao gosti prisustvovali i sokolaši iz Koprivnice, došavši u odori zajedno sa svojim članicama što

Slika 2: Prvi odjel Hrvatskog sokola u Križevcima. S lijeva: Sabljar, Katz, Metelka (učitelj gombanja), Šegulja, Wolfsohu, Keglević (na konju), Majer, Eisenhut, Urbani, Hertes, Ovčaćik

je *Križevčane jako dojmilo* (Urbany, *Povijest sokolstva*). Kao i svake godine, 30. travnja 24 sokola su pod barjakom pošla na zadušnice za Zrinskog i Frankopana, a na večer je spomen slovo držao Dragutin Kolarić.

Glavne smjernice rada Hrvatskog sokola u Križevcima te 1909. godine bile su organiziranje pučkih predavanja, nabavljanje fanfara te sabiranje priloga za izgradnju Sokolskog doma. Pučka predavanja su redovito organizirana i bila su dobro posjećena, čemu su svakako pridonijele i teme prilagođene zanimanju građanstva, a nadasve su bila poučna i prosvjetiteljska (više o tome u posebnom poglavlju).

U prvoj polovini godine nabavljene su fanfare koje su ih već 30. svibnja pratile u *Podgajec* (Urbany, *Povijest sokolstva*). Fanfarama je ravnao Ivan Starke. Ne spominje se koliko je fanfara nabavljeno, ali može se zaključiti da su sokolaši bili vrlo ponosni na svoje fanfare. Iz jedne razglednice, koju je izdao Hrvatski sokol, a predstavlja *Fanfara Hrvatskog sokola u Križevcu 1910. godine*, vidljivo je jedanaest fanfara.

Sokolaši sudjeluju na javnim vježbama susjednih sokolskih društava. Tako su 20. lipnja sudjelovali na drugoj javnoj vježbi Hrvatskog sokola u Vrbovcu gdje su uz pratnju vlastitih fanfara vježbali jednostavne, *proste* vježbe, a članovi prvog odjela, *prednjaci* su vježbali na ručama. U Koprivnici, također, sudjeluju na javnoj vježbi. U kolovožu izaslanstvo križevačkih sokolaša prisustvuje javnoj vježbi slovenske župe u Krškom, a 29. kolovoza su prisutni kod otkrića spomen-ploče Petru Preradoviću u Grabrovnici. Sudjeluju i na Drugom župskom sletu Župe Petar Preradović u Bjelovaru s 22 člana u sokolskoj odori i 5 fanfara. Osim toga redovito i sami organiziraju izlete u bližu okolicu grada.

Javna vježba je održana 27. lipnja u šumici Josipa pl. Kiepacha, (ispod njegovog dvorca, u današnjoj Tomislavovoj ulici, sve do željezničke pruge), a u goste im tom prilikom dolazi znatan broj koprivničkih, bjelovarskih i vrbovečkih sokola. Vježba je započela velikom povorkom koja je iz grada krenula prema šumici, a na samoj vježbi su vježbali svi odjeli članstva.

Rad odjela fanfara dobro napreduje pa Odbor, zadovoljan radom ravnatelja Starkea, imenuje ga kapelnikom sokolske fanfare.

Intenziviranjem rada i povećanjem članstva sve se više javlja potreba za vlastitim prostorom. U tu svrhu u svibnju se osniva Fond za sokolski dom kojemu je svrha prikupljanje priloga za izgradnju doma. Prvi donator je križevački tiskar Neuman s 10 kruna, a u srpnju je organizirana tombola koja donosi 347 kruna čistoga prihoda.

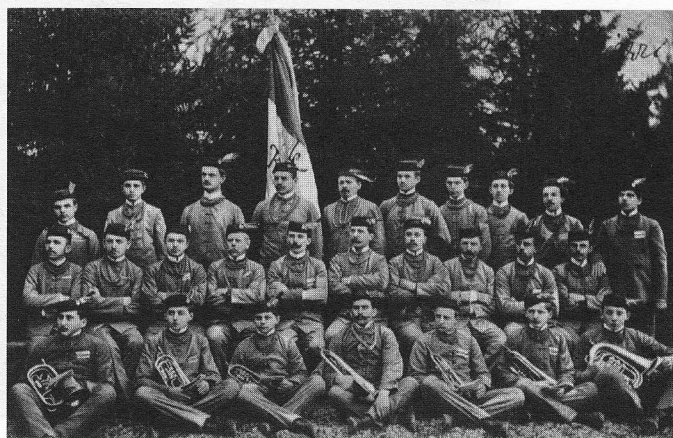
Početakom 1910. godine za vođu je izabran dr. Ferdo Oštrić, a starješina je i dalje Milutin Urbany.

I dalje se tijekom cijele godine održavaju plesne večeri, pučka predavanja, izleti. Kao i svake godine održane su zadušnice za Zrinskog i Frankopana, a potom je u dvorani Narodne čitaone priređeno predavanje na kojemu je govorio povjesničar dr. Ferdo Šišić.

Tijekom godine članstvo se priprema i vježba za sudjelovanje i odlazak na svesokolski slet u Sofiju. Na sletu u Sofiji bilo je pet članova koji su na sletu sudjelovali u zajedničkoj vježbi. Za pribavljanje dijela sredstava za odlazak u Sofiju priređuju na Duhove *svibanjsku svečanost* u dvorištu Kraljevskog gospodarskog zavoda što im donosi 216 kruna prihoda. Od grada dobivaju potporu od 40 kruna, a od Župe Preradović 57 kruna.

Slika 3: Razglednica Fanfara Hrvatskog sokola u Križevcu 1910

Slika 4: Razglednica Hrvatski sokol Križevac 1910

Slika 5: Poziv za kupnju zadužnica u korist fonda za izgradnju Doma (Hrvatskog doma)

Te godine je godišnja javna vježba održana na Petrovo, 29. lipnja, u Kiepatchovoj šumici, a kao gosti su bili sokolaši iz Koprivnice, Bjelovara i Vrbovca. Tijekom cijele godine članstvo je prisutno na svim svečanostima u gradu, a posjećuju i okolna sokolska društva (Bjelovar, Koprivnica, Vrbovec, Sv. Ivan Žabno, itd). Također, tijekom jeseni organiziraju izlete i javne vježbe koje su često popraćene i zabavama s plesom. Te je godine osnovan i ženski odjel Hrvatskog sokola.

Godine 1911. u Zagrebu se održao Drugi sveslavenski sokolski slet za koji su se križevački sokolaši revno pripremali. Sletu je prisustvovalo pedesetak sokola s podmlatkom, pod barjakom i s fanfarama. Osim što su se zasebno natjecali, u nižem odjelu su zajedno s vježbačima Župe u ukupnom poretku osvojili četvrto mjesto. Vezano uz zagrebački slet potrebno je istaknuti jednu zanimljivost. Naime, Milutin Urbany u svojem rukopisu ostavio zapisan opis dočeka vlaka kojim su se kroz Križevce u Zagreb na slet vozili Česi: *Lijep je bio momenat kada su prolazili Česi kroz Križevac na slet. Odbor Hrvatskog sokola pozvao je sva gradska*

društva da dođu 12. kolovoza na kolodvor. Grad je dao glazbu, a Dobrovoljno vatrogasno društvo, pjevačka društva "Kalnik" i "Zvono" te "Sokol" pod barjacima su dočekali vlak. U ime grada braću je pozdravio vijećnik P. Živko, a glazba je zaspivala češku himnu. Vijećnik je sa starješinom pošao do dr. Schmidta i pozdravio ga. Potom je vlak krenuo (Urbany, Povijest sokolstva). Znajući činjenicu da su sokolski pokret začeli upravo Česi, sasvim je razumljivo i poštovanje koje se iskazalo češkim sokolašima.

Križevački je Sokol sudjelovao i na sokolskoj izložbi održanoj u vrijeme Svesokolskog sleta u Zagrebu, a za što su dobili i priznanje jer su imali izložene brojne izložke.

I dalje se radi na osnutku vlastitoga sokolskog doma. Posebno je izaslanstvo išlo gradskom načelniku s molbom da se izgradi higijenska *gombaona*, te su molili i zemljište za izgradnju doma. Na inicijativu Sokola i pod predsjedanjem starješine Urbanyja održan je dogovor svih križevačkih društava o podizanju novog Hrvatskog doma.

S jeseni se svake nedjelje u *gombaoni* uči *češka beseda* i *hrvatsko kolo*, te se održavaju plesne vježbe. U ožujku su osnovali mačevalački klub i nabavljeni su mačevi.

Glavna preokupacija i u sljedećoj, 1912., godini su vlastite prostorije i izgradnja doma. Izgradnju doma se pokušava pripomoći izdavanjem zadužnica, ali prodaja nije išla kako se očekivalo tako da se izgradnja vlastitog doma prolongirala do daljnjega.

Te, 1912., godine župni slet održan je 8. rujna u Križevcima, na sajmištu. Tom je prilikom došlo oko 200 sokola, a kao gosti su bili sokoli iz Sv. Ivana Zeline, Kloštar-Ivanića, Karlovca i Zagreba. Slet je vrlo dobro uspio zalaganjem svih članova. U rujnu je križevački Sokol uzvratilo posjet karlovačkom na sletu Župe Zrinski gdje su članovi vježbali na preči.

Pučko-prosvjetni odbor održao je 1912. godine deset predavanja koja su bila dobro posjećena, a u Majurcu je osnovana Pučka knjižnica, organizirani su tečajevi opismenjavanja, a tijekom ožujka i travnja je održana sokolska plesna škola koju je uspješno završilo tridesetak članova.

RAD PROSVJETNO - PUČKOGA ODBORA

Tijekom svoga rada od osnivanja 1907. godine ovaj se odbor zaista iskazao u poučnom i prosvjetnom djelovanju zbog čega je i osnovan, *a osnovan je kako bi poučio neukog seljaka onoga doba i podignuo ga "na viši nivo" kako u kvaliteti života, higijeni tako i na duhovnoj i kulturnoj razini* (Urbany, *Povijest sokolstva*). Odbor je djelovao tako da su dolazili među narod i poučavali ga djelujuću na tri smjera: pučkim predavanjima, širenjem knjige i čitanja preko pučkih knjižnica koje i sami osnivaju po selima te organiziranjem tečajeva opismenjavanja nepismenih. Preuzimajući na upravljanje pučku knjižnicu 1907. godine Hrvatski sokol počinje u selima uređivati podružnice Pučke knjižnice. Tako se podružnice osnivaju u Sv. Petru Čvrstecu, Podgajcu, u Majurcu, Ravnu i Prikraju. U rujnu 1918. godine Pučka knjižnica predana je Narodnoj čitaoni u Križevcima i sve je preneseno u Hrvatski dom u kojem je djelovala Narodna čitaona.

Odbor organizira tečajeve opismenjavanja i u selima, tijekom zimskih mjeseci. Tečajevi su uglavnom imali dobar broj učenika te su sokoli s tim bili vrlo zadovoljni. Djelovanje i organizacija predavanja odvijala se uglavnom u gradu, i to zbog velike želje za podizanjem razine svijesti i življenja seljaka u ovim krajevima. To je, nažalost, imalo negativne posljedice po solokaše. Naime, početkom 1907. godine, dakle već na samom početku rada Prosvjetno-pučkog odbora, a i prije, križevački je Sokol priređivao izlete i predavanja u okolnim selima, i ona su polučila veliki uspjeh, naročito predavanja u Podgajcu i Sv. Ivanu Žabnu. Obodreni ovim uspjesima odlučili su krenuti i u potkalnička sela. No, taj izlet nije uspio jer je sokole *dočekala rulja koja je u gostioni pila te je napala dr. Gundruma čim je počeo predavati. Dr. Gundrum i sokolaši jedva iznesoše iz Kalnika žive glave. Od toga dana nisu sokolaši smjeli dolaziti s predavanjima u sela* (Husinec 2003:280).

Prvo predavanje u gradu održao je dr. Gundrum 24. 3. 1907., a tema je bila tjelovježba. Sljedeće je održao prof. Ivo Radić, tema je bila vinova loza, a Milutin Urbani je govorio *O uzduhu i njegovim sastojinama*. Fran Gabrek je u svibnju u Svetom Ivanu Žabnu održao predavanje *O prijelaznim bolestima životinja*. Do kraja godine održana su sljedeća predavanja: M. Urbany *O ugljičnoj kiselini*, s pokusima, dr. K. Eisenhut *O živežu* također s pokusima, kao i Andrija Lenarčić *O elektricitetu*, a koje je ponovio dopunivši ga s predavanjem o upotrebi elektriciteta. Fran Gabrek je govorio o znanosti, a posljednje predavanje u toj godini održao je dr. Dragutin Grdenić *O važnosti ilirizma*. U 1908. godini održana su četiri predavanja. Prvo je održao V. Njegovan *O gorenju i disanju* s pokusima. O spomendanu smrti Zrinskih i Frankopana 30. travnja M. Novačić je održao predavanje *O uroti Zrinjskoj*. M. Marjanović govori na jednom predavanju o pjesniku Silviju Strahimiru Kranjčeviću, a Milutin Urbany u Vrbovcu drži predavanje *O sokolstvu*. Tijekom sljedeće godine održano je 7 predavanja. *O darvinizmu* je govorio M. Cihlar, a o eksplozivnim motorima uz pokuse predaje R. Ovčarić. Kao i svake godine krajem travnja održava se misa zadužnica za Zrinske i Frankopane, a na prigodnom predavanju o njima govori D. Kolarić. Lj. Vučenović ima predavanje *O narodnom preporodu u Dalmaciji*, a *O vodi* s pokusima se predstavlja D. Strohal, M. Urbany *O nekim kemijskim počelima* s pokusima, a i F. Gabrek drži posljednje predavanje u godini *O nevidljivim uzročnicima bolesti*. U 1910. godini prvo predavanje je održano u travnju, a drži ga V. Njegovan s temom *O međunarodnom jeziku*. Krajem travnja u Križevce dolazi povjesničar dr. Ferdo Šišić i on govori o uroti Zrinsko-Frankopanskoj. Sljedeće predavanje je tek u desetom mjesecu kada Gundrum govori *O koleri*, a potom pjesnik N. Pavić *O narodnoj pjesmi*. Dr. M. Cihlar drži dva književna predavanja *O Augustu Šenoj* i *O Tolstoju*, a posljednje u toj godini je održao M. Urbany govoreći *O kapljevitom uzduhu* i radeći pokuse. Dr. Gundrum je u prosincu održao predavanje za vrbovečke sokolaše i ostale građane i govorio im je o sokolstvu i ideji sokolskog pokreta. U 1911. godini povjesničar dr. Rudolf Horvat održao je predavanje o Zrinskim i Frankopanima, a V. Popović *O gimnastici volje*. Održana su dva predavanja o pučkoj prosvjeti i to jedno u Podgajcu koje je imao M. Urbany, a u gradu je o istoj temi govorio V. Njegovan. U mjesecu listopadu 1912. godine dr. V. Njegovan je održao sa seljacima tri predavanja o moštu, s pokusima, a dr. Gundrum je održao predavanje *O bugarskom vojvodi Željku*. Milutin Urbany je održao četiri predavanja: dva predavanja o vodi, o tekućem zraku i to s pokusima, te o analfabetizmu, a M. Mohaček je govorio o zraku i o toplini, također s eksperimentima i pokusima. Mohaček je i u 1913. godini održao predavanje o vatri, a M. Urbany *O elementima i spojevima s pokusima* i *O kapljevitom zraku*. Povjesničar dr. R. Horvat održao je dva predavanja s temama *O borbi za hrvatski jezik* i *O kmetstvu*. O hrvatskoj književnosti su govorili i Predavec i I. Bošnjak, a M. Mohaček je govorio još i o *Elektricitetu s pokusima*.

Predavanja su bila dobro posjećena i sokolaši su bili zadovoljni, a prateći posjećenost zaključili su da ih je pohodila uglavnom trgovačka i obrtnička mladež, zatim odrasli građani i građanke svih dobi i staleža, a i seljaci. Istaknuti treba da su sva predavanja bila besplatna, kao i to da su predavači držali predavanja besplatno i bez ikakvih naknada. Uz ovu bogatu djelatnost Sokola i dalje ih okupira pitanje prostorija za vježbanje koje te 1913. godine postaje goruće zbog

početka gradnje Hrvatskog doma na mjestu Narodne čitaone, a sprave su zbog toga morali iz njih iseliti. Gradom se traži prostor za vježbanje, ali bez uspjeha. Kako ne nalaze pogodan prostor, odlučuju se za gradnju privremene *gombaone*, ali i tu nastaje problem jer ne uspijevaju pronaći mjesto, odnosno pogodno zemljište koje bi im odgovaralo i smještajem i novčano. Zbog svega toga su prisiljeni sprave raseliti u jednu od soba bolnice koju im je ustupilo Gradsko poglavarstvo, a posljedica svega toga je prestanak vježbanja članova koje je prisiljeno čekati dovršenje Hrvatskog doma.

Dodamo li ovim činjenicama i odlaske nekih dužnosnika, jer u lipnju odlazi tajnik Brucić, u kolovozu pročelnik Prosvjetno-pučkog odbora dr. Njegovan, u rujnu učitelj *gombanja* Ullman, te višegodišnji podstarješina Ovčaić, očito je da daljnji napredak i rad Društva posustaje. U lipnju je ipak održana javna vježba u tržnim trijemovima na gradskom sajmištu, a u prosincu je zalaganjem upravo Hrvatskog sokola osnovana podružnica Hrvatske narodne straže za grad Križevce, a osnovan je i Koturaški klub pri Hrvatskom sokolu koji je priredio i nekoliko izleta.

U godini početka 1. svjetskog rata i ovo Društvo je svoj rad moralo prilagoditi novonastalim okolnostima. Do sredine godine djelovao je još samo Pučko-prosvjetni odbor koji je uspio održati 4 tečaja opismenjavanja, u Brckovščini, Đurđicu, Potočecu i u samom gradu.

Planiralo se 1918. godine obilježiti desetu godinu sokolstva u Križevcima, ali to, vjerojatno zbog rasplamsavanja ratnoga vihora, nije uspjelo.

Ponovno okupljanje sokolaša, po zapisniku sjednica, zbililo se tek krajem 1918. godine. No, tada se rad obnavlja i u drugačijim političkim okolnostima, vrlo sličnim onima koje su iznjedrile sokolaštvo, samo ovoga su puta svi iznuren ratom i novom ekonomskom situacijom. O daljnjem radu, dakle nakon rata, Hrvatskog sokola u Križevcima bit će riječi jednom drugom prilikom.

Društvo Hrvatski sokol u Križevcima bilo je značajan čimbenik kulturnog, društvenog, a napose sportskog života u gradu. Ono je svojim djelovanjem na polju sporta utrlo put sportskim društvima koja će u kasnijim godinama nastati u gradu, a svojim prosvjetnim i kulturnim radom iznad svega promicalo rodoljublje. Hrvatski sokol je imao i vrlo značajno djelovanje i na opismenjavanju ljudi.

U rad Sokola u njegovim prvim godinama aktivno su se uključili mnogi poznati građani, a nadasve velik doprinos dali su dr. Gundrum, dr. Šugh, Urbany, Ovčaić, Ullman i mnogi drugi. Treba svakako spomenuti i one koji su materijalno pomagali Hrvatski sokol, primjerice gostioničar Kolarić u čijoj su se gostioni održavale odborske sjednice, zatim vlastelin Kiepach koji je dozvoljavao da se u njegovu šumu odlazi na izlete, a Neuman i Breyer se često spominju kao oni koji su davali pomoć u novcu.

Ovaj kratki pregled rada Hrvatskog sokola u Križevcima nastao je u želji da se objelodani rad još jednog društva koje je imalo značajnu ulogu u životu grada na početku stoljeća kako bi građani bili što bolje upoznati s poviješću svoga grada.

Dokumentacija kojom sam se služila pri pisanju članka nalazi se u arhivu Gradskog muzeja u Križevcima, a ovaj članak neka bude poticaj svima onima koji imaju u svojim kućnim arhivima ovakvu i sličnu građu da nam jave kako bi se što kvalitetnije dokumentirala povijest našega grada.

LITERATURA I IZVORI:

- DELIĆ, Petar- Renata HUSINEC (1995): *Gospodarsko i šumarsko učilište u Križevcima*, Ogranak Matice hrvatske Križevci, Križevci.
- EFK (1975): Sokolstvo. *Enciklopedija fizičke kulture*, Jugoslavenski leksikografski zavod, Zagreb, 278-281.
- HUSINEC, dr. Franjo (2001): *Fran Gundrum Oriovčanin - Gradski fizik u Križevcima*. Matica hrvatska Križevci, Križevci.
- MARUŠEVSKI, Olga (1993): Križevci u 19. stoljeću. U: ur. Žarko Domljan, *Križevci — grad i okolica*, Umjetnička topografija Hrvatske, Institut za povijest umjetnosti Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 51-72.
- OSTAVŠTINA dr. F. Gundruma Oriovčanina (u Gradskom muzeju Križevci).
- URBANY, Milutin: *Povijest sokolstva u Križevcima*. Rukopis (bez paginacije).
- ZAPISNICI odborskih sjajala i glavnih i izvanrednih skupština Hrvatskog sokola u Križevcima od 10. 3. 1906. do 14. 1. 1920. godine.